

razoreni kolodvor u Berlinu. Početkom siječnja 1945. stigla je u Nizozemsku te najprije pohodila brata Willema koji je vodio dom za starce. S radošću je ustanovila da njezina skupina još uvijek djeluje, iako su se mnogi članovi skrivali. Došavši kući otvorila je sklonište za retardirane, ali je razmišljajući o posljednjoj želi svoje sestre odlučila govoriti svima o onome što su njih dvije naučile u logoru. S udovicom, kojoj su ubijena četiri sina zato što su sudjelovali u Pokretu otpora, otvorila je ustanovu za liječenje otpuštenih zatvorenika i pomirenje Nizozemaca koji su trpjeli od okupatorske vlasti s Nizozemcima koji su s tom vlašću kukakvički surađivali: "Iako ništa nije rađeno po nacrtu, pokazalo se da je najbolji okoliš za one koji su bili u zatvoru u Njemačkoj. Između sebe oni su nastojali živjeti i osloboditi se svojih posebnih nevolja; u Bloemendalu su shvaćali da nisu jedini koji su trpjeli. I za sve te ljude ključ iscjeljenja bio je isti. Svatko je imao ozljedu, koju je morao zaboraviti: susjeda koji ga je prijavio, brutalnog čuvara, sadističkog vojnika" (str. 229-229). S vremenom su ljudi koji su dolazili na terapiju počeli manje govoriti o gorkoj prošlosti a više o budućnosti.

Corrie je putovala i po Njemačkoj te govorila o svome iskustvu patnje i opraštanja. Nakon takvog nastupa u Münchenu pristupio joj je bivši SS-ovac koji je bio stražar kod tuševa za zatvorenice u njezinu zatvoru te rekao: "Kako sam vam zahvalan za poruku, *Fräulein*. Pomisliti da je, kako vi kažete, Bog oprao i moje grijeh!" (str. 230). Ona se tada neko vrijeme kolebala da prihvati njegovu ispruženu

ruku, ali je to ipak učinila i osjetila kako Bog u njoj djeluje: "Tako sam otkrila da iscjeljenje svijeta ne ovisi o našem opraštanju ili našoj dobroti, već o njegovoj. Kad nam on kaže da ljubimo svoje neprijatelje, on, uz zapovijed, daje i ljubav" (str. 230-231).

Ovo je knjiga o praktičnom biblijskom ekumenizmu žena i muškaraca koji su prošli kroz pakao nepravednog trpljenja i uz Božju milost smogli snage da jedni drugima pomažu, da opraštaju i ljube, jer trebaju Božje oproštenje i ljubav. Priređivači hrvatskog izdanja načinili su divan humani i kršćanski posao. Okoristimo se onim što ova knjiga nudi.

Mato Zovkić

### Ekumenizam pravoslavnog teologa

Arhimandrit Justin POPOVIĆ,  
*Pravoslavna crkva i ekumenizam*,  
Manastir Hilandar 1995. (drugo izd.),  
142 str.

Autor knjige otac Justin Popović, krsnim imenom Blagoje, rođen je u Vranju 28. 3. 1894. Svoj studij započinjje u Oxofrdru 1916. a doktorira u Ateni 1921. Službovao je u mnogim mjestima: Srijemski Karlovci, Prizren, Bitola, Beograd, te od 1948. do smrti 1979. u manastiru Čelije kod Valjeva. Pomagao je pri osnivanju Pravoslavne crkve u bivšoj Čehoslovačkoj, a odbio je postati episkopom u Muhačevu u Podkarpaciji. Među objavljenim djelima treba istaknuti *Dogmatiku Pravoslavne crkve* u dva a kasnije u tri dijela,

*Žitije svetih* u 12 knjiga, *O progresu i vodenici smrti*, *Osnovno bogoslovje*, *Dostojevski o Evropi i Slovenstvu*, *Svetosavlje kao filozofija života*, *Filozofske urvine*, *život sv. Save i sv. Simeona*, *čovjek i Bogočovjek - studije iz pravoslavne teologije*, *Pravoslavna crkva i eku-menizam*, prvo izdanje 1974. na grčkom i srpskom jeziku, a drugo 1995.

Autor u nekom mistagoško-dogmatskom i meditacijsko-teološkom stilu iznosi u prvom dijelu (9-70) svoje viđenje pravoslavnog učenja o Crkvi a u drugom dijelu (77-142) govori o ekumenizmu.<sup>1</sup> Svoju ekleziologiju temelji na Pavlovoj slici Tijela Kristova, u kome promatra istinitu Crkvu Kristovu, kojoj je on glava a ona njegovo tijelo. Kristovu Crkvu identificira s Pravoslavnom crkvom, u kojoj je sav Bogočovjek, s kojim je Crkva identična (11). Tako je Crkva punoća onoga, koji sve ispunja u svemu (Ef 1,23). Stoga ona ima život u životu, biće u biću, postojanje u postojanju. Jako je naglašen s jedne strane kristološki aspekt ekleziologije - Crkva je bogočovječansko Tijelo, a s druge strane pneumatološki - sve vjerne sjedinjuje u jedno tijelo Duh Sveti, koji neprestano izgrađuje tijelo Crkve, koje je jedno i nedjeljivo. Pneumatološki aspekt sažima zajedno sa sv. Irenejom: gdje je Crkva, tamo je Duh Božji, a gdje je Duh Božji, tamo je i Crkva.<sup>2</sup> Krist je Duhom Svetim u Crkvi a Crkva je Duhom Svetim u Kristu. Krist je glava Crkve a Duh Sveti je duša Crkve (51).

Filozofija je oduvijek bila "ancilla" teologije. Čini se da to otac Justin rado koristi. On sve zemaljske filozofske sustave svrstava u dvije grupe: filozofija po čovjeku, koju on naziva i "humanističkom ili hominističkom" i u kojoj je čovjek glavno mjerilo a glavna pokretna snaga đavao, te filozofija po Bogočovjeku u kojoj je Krist mjerilo svih bića (27).

Kad je u pitanju odnos krštenog pojedinca prema otajstvu Crkve, onda Justin ostajući kod slike tijela kaže da svaki djelić ovog tijela živi cijelim tijelom, ali i cijelo tijelo živi u svakom djeliću. U tom kontekstu djelovanje pojedinca naziva "lično-sabornim", "lično-kolektivnim" (32). Život pojedinca je utkan u život braće po vjeri, svaki je u svima i svi u svakome (33). Svaki je vjernik Crkva u malome (66).

Bogočovjek je nepromjenjiv. Samo ga heretici mijenjaju prema svojim željama. Otuda dolaze toliki "lažni Hristovi" i toliki lažni kršćani. Nepromjenjivi Krist je sav u svome tijelu, koja je Crkva. Svako mijenjanje u bilo kojem smislu pretvara kršćanstvo u običnu ljudsku, humanističku sušičavu religiju, humanističku sušičavu filozofiju, humanističku sušičavu etiku, humanističku sušičavu tvorevinu, humanističku sušičavu zajednicu (34). Makar autor ne navodi direktno što cilja s ovakvim napadima na one koji "mijenjaju", teško bi bilo ne pomisliti na dodatak "Filioque" sa strane Katoličke Crkve. Da li je "Filioque" mijenjanje dogme radi mijenjanja ili njeszino nepromijenjeno projašnjenje? Unio-

1 U prvom je izdanju učenje o Crkvi na str. 5-114, a o ekumenizmu 115-218. Razlog očite razlike u broju stranica treba tražiti najvjerojatnije u manjem formatu knjige ili u većim slovima. Prvo izdanje nisam imao u rukama.

2 Usp. *Contra haereses*, III, 24, 1.



nistički Firentinski sabor će priznati jednako valjanim vjerovanje i s "Filioque" i bez "Filioque".

Autor se prepušta često pod različitim aspektima mistično-meditativnim i filozofsko-teološkim mislima. U tom kontekstu promatra Crkvu kao savršenog čovjeka (24) a istinu kao "ličnost Bogočoveka" (29), te ostvarenu savršenu ličnost i društvo vidi u Crkvi, a izvan nje "nema ni prave ličnosti, ni pravog društva" (35).

Crkva se pokazuje u svetim tajnama (sakramentima), na poseban način u euharistiji, ne kao "simbolima, nego kao udovi u srcu, i kao grane u korenu drveta i po reči Gospodnjoj kao loze u čokotu" (39). Euharistija u Crkvi i Crkva u euharistiji. Sabor u Carigradu 381. već je definirao u devetom članu vjerovanja da je Crkva jedna, sveta, saborna i apostolska. Ova svojstva izriču bit same Crkve, koju Justin bez ograda poistovjećuje s Pravoslavnom crkvom. Jedinstvo i jedinstvenost Crkve temelji na jednoj i jedinstvenoj osobi Isusa Krista. Zato i Crkva ne samo da je jedna nego i jedina. Kao što Krist nema nekoliko tijela, tako ne može biti ni nekoliko Crkava. Zbog toga je raskol ili dioba Crkve ontološki i suštinski nemoguća. Za razliku od razdjeljenja, moguć je otpad od Crkve, kao što besplodne loze otpadaju od stabla. U tom smislu najprije su otpali gnosticci, pa arijanci, pa duhoborci, pa monofiziti, pa ikonoborci, pa rimokatolici, pa protestanti, pa unijati (44). Iako je Crkva prepuna grešnika, ona je u svojoj biti sveta. Grešni ljudi u njoj ne umanjuju njezinu svetost (45). Crkva je saborna, a sabornost tumači

kao "katoličnost". Ona je opća i obuhvaća sve. Crkva je apostolska. Apostoli su produženi Krist, u njima živi Krist. Komentirajući kratko svojstva Crkve, Justin zaključuje riječima sv. Ivana Damašćanina da stojimo na kamenu vjere i predanja Crkve, ne pomičući granice koje postaviše sveti oci, niti dajući mjesta onima koji hoće da uvedu novotarije i da ruše građevinu svete, sveopće i apostolske Crkve.<sup>3</sup> Kao tijelo Kristovo, Crkva je saborno jedinstvo i jedinstvo sabornosti (58).

Logično je da u njegovoj ekleziologiji hijerarhija ima važno mjesto. Ona dolazi od "Večnog Arhijereja". Krist poistovjećuje hijerarhiju sa sobom: "Tko vas sluša, mene sluša..." (Mt 28,20). Crkva i kao organizam i kao organizacija jest bogočovječanska. Bogočovjek je uvijek vrhovno mjerilo. I kao organizacija Bogočovjek je svagda glava. "A gde Njega, Bogočoveka, zamenjuju čovekom, makar po stoput nepogrešivim, tu se odseca glava Bogočoveku i - nestaje Crkve. Nestaje bogočovječanske, apostolske jerarhije i samim tim nestaje i apostolskog prejemstva, apostolske nasljednosti" (64). Ovdje je jasno na koga on misli ali mu nije potpuno jasno što Katolička Crkva time misli.

Na ovakvim ekskluzivnim ekleziološkim, kristološkim, pneumatološkim, sakramentalnim temeljima želi graditi ekumensku kuću. Već sada je jasno da ćemo susresti ekskluzivne ekumenske stavove, jer se ekumenizam mora ogledati u ogledalu jedne i jedinstvene, svete, katoličke (saborne), apostolske Crkve Kristove.

Drugi dio knjige nosi podnaslov

3 Usp. *De imagine*, Oratio III, 41.

“Ekumenizam”. Za Justina je “Ekumenizam” zajedničko ime za sve pseudokršćane i pseudocrkve zapadne Europe. U srcu ekumenizma je crni europski humanizam (123), koji automatski zatupljuje čovjekovo osjećanje besmrtnosti, čini čovjeka vječnim robom smrti a od njega udaljuje svako osjećanje beskonačnosti i besmrtnosti. čak su za njega i neke životinje beskonačnije i besmrtnije u svojim osjećanjima od humanističkog čovjeka (78). Taj i takav humanizam čovjeku govori da je postao od majmuna. Tako humanizam čovjeka na taj način izjednačava po porijeklu ali i moralu. U takvom svjetlu on promatra humanistički progres (78-82), kulturu (83-92), društvo (93-103), prosvjetu (104-112).

Sva svoja razmišljanja o gore naznačenim pojmovima otac Justin Popović iznosi u crno-bijeloj tehnici svjetla i tame, u nekom dualističko-dijalektičkom kontrarnom stilu. U duhu svjetla vrednuje kristološku dimenziju. Krist kao Bogočovjek jest bit i biće, život i um, razum i srce, savjest i dobro, vjera i ljubav, svjetlost i put, pravda i radost, spasenje i uskrsnuće, uznesenje i vječnost, besmrtnost i raj za svakog čovjeka. Antropologija je u duhu tame. U čovjeku izvan Bogočovjeka jest grijeh i smrt, đavao i zlo, pakao i bolest, porok i muka, svaka nevolja (77). Pravi čovjek je jedino u Bogu. Čovjek izvan Bogočovjeka je zapravo europski čovjek, koji je izmislio bezdušne humanizme, koji su progresu, kulturi, društvu, prosvjeti izbrisali ono bogočovječansko a opečatili ih čisto antropološkim negativizmom. Oni su u svojoj biti negativni. Humanizam je postavio čovjeka za mjerilo svih vidljivih

i nevidljivih vrednota, ono što on proglaši istinom, smislom, dobrim - to je istina, smisao, dobro. Njega gleda kao vrhovnog stvaratelja i davatelja vrijednosti. Čovjek boguje naukom i tehnikom, filozofijom i kulturom, religijom i politikom. Nekada mu to uspijeva milom a nekada to provodi silom inkvizicije. Humanistički čovjek zapada je proglasio da Boga nema, da je on mrtáv (Nietzsche). Umjesto mrtvoga Boga sam je sebe proglasio bogom. U tom smislu Europa ne pati od ateizma, nego od politeizma. U svojoj kulturaniji pretvorio je Europu u tvornicu idola i lažnih bogova. On stvara sebi idole od teza i hipoteza, tehnike i napretka, religije i politike. Na vrhu svih idola smješten je europski humanistički čovjek, kao europski Dalaj-Lama (84). Tako zadojeni humanistički čovjek robuje materiji, klanja se ilovači, za njega ne postoji ni grijeh, ni moral, ni Bog. Sve mu je dozvoljeno po “jezuitsko-humanističkom” načelu da cilj opravdava sredstvo (119). Njegov ga humanizam preko anarhizma vodi u ateizam i nihilizam (86). Život je pretvorio u klaonicu u kojoj jači ima pravo zaklati slabijega. Humanistički progres, kultura, prosvjeta obezdušili su čovjeka, koji je postao uniformirana ilovača, hodajući mrtvački sanduk, bezdušni leš. On je u početku polučovjek, kasnije natčovjek, potčovjek a na kraju je nečovjek. Sve što radi, uzaludno je: on ogleda ogledalo u ogledalu (113). Kao takav on je središte zapadnoga društva. U njemu vlada mrak i smrad, sljepoća gora od muslimanske Arabije, brahmanske Indije i budističkog Tibeta (135). Društvo je u Europi odbacilo Božje znanje a prihvatilo čovjekovo neznanje. Ono sve



gleda samo u kategorijama prostora, dužine i širine a zaboravilo je na dubinu i visinu. Slasti su mu u njegovanju tijela, u grabeži tuđega, u otmici od malih i slabih, u umnažanju zemaljskog blaga, u veselju i igranju, u proširenju svoje države i vlasti, u odbacivanju svake vjere i negiranju Boga (130). Takva Europa je anti-kršćanska. Ona je "Bela demonija" (bijele kože a crne duše) (138), jer je njezina kultura svoje roblje pretvorila u groblje. Kao dokaz navodi misao Dostojevskog, koji je izjavio da kad ide u Europu, zna da ide na groblje (91).

Sinonimi Europe, za Justina, koji se tu oslanja na misli svoga idejno srodnoga sudruga episkopa Nikolaja Velimirovića, jesu papa i Luther, pohota i pamet. Papa hlepi samo za vlašću a Luther za pameću, tako je pohota povela rat protiv pameti a pamet protiv pohote (132). Sve što predstavlja Europu jest ateističko: car Napoleon ateist, papa Pijo ateist i antikrist, filozof (Nietzsche) ateist. (133). Sve ateističko u Europi nije moglo a da ne dovede do ustanka protiv Crkve, koji se pretvorio u rat protiv Boga a koji se završio sklapanjem saveza s đavlom (133). Tisuću godina ona je bila "pravoslavna" (136) a već 900 godina ona ide krivim putem protiv Krista. Od tada se zida babilonska kula, koja je najveća nula. Pilatovo je 18. stoljeće u kojem je Isus osuđen, Kajfino je 19. stoljeće u kojemu je Isus razapet a 20. stoljeće je sinedrijevo (sastavljeno od krštenih i nekrštenih Židova), koji proglašava Isusu smrt (134). Takva Europa je zamijenila Bogočovjeka "nepogrešivim" čovjekom. Kao takva ona nije nikoga drugoga prevarila doli

samu sebe. Sve humanističko u njoj vodilo ju je do bogoubojstva a samim tim do njezinog samoubojstva (139). Humanizam je u biti "đavocentrizam" (115).

Takvoj humanističkoj filozofiji, kulturi, društvu, prosvjeti i progresu on suprotstavlja "bogočovječansku" kulturu, koja je identična s pravoslavnom kulturom, a ova je identična pravoslavnoj teologiji i mistici. U njoj vlada idealna ravnoteža i savršena harmonija tijela i duše. Tijelo je blizanac duše, ono je idealni okvir u koji je uramljena krstolika duša (88). Čovjekovo tijelo je najbolji primjer pravoslavnog uravnoteženoga društva, u kojemu služenje drugome dolazi u prvi plan. Svaki djelić služi svima: oko i mozak služe malom prstu na ruci. Da bi ruka radila, potrebno joj je oko da ju vodi. Da bi oko vidjelo, potrebna mu je ruka da ga hrani. Što je važniji organ tijela, to je veći sluga ostalim organima, poput srca, koje je najveći sluga tijela. Veći služi manjemu, učen neukome, mudar prostome, bogat siromašnome, a Bog služi ljudima kroz sunce, zrak, svjetlost itd. (94). Pravoslavna kultura, tj. teologija prvo traži kraljevstvo Božje a ne materijalni dodatak. Njoj je u svemu Bog na prvom mjestu a čovjek na drugom. Ona je riješila sva čovjekova pitanja, ne poput Rousseaua koji ga promatra kao integralni dio prirode, ili Johna Lockeja kao čulo, ili Dacartesa i Kanta kao razum, ili Schopenhauera i Stirnera kao volju, ili Nietzschea kao natčovjeka. Ona mu nudi da u Bogočovjeku postane potpuni čovjek, svjestan svoje vječnosti i besmrtnosti, kristolikosti i bogolikosti. Pravoslavna kultura ne ubija grešnika radi njegova grijeha, već ga ona spaša-

va. Ona mu pruža osjećaj sabornosti. Ona nikada ne propovijeda samu sebe, nikada ne ostaje pri golj čovječnosti, nikada ne idolatrizira humanizam. Ona ne prilagođava Bogočovjeka duhu vremena, nego duh vremena prilagođava Bogočovjeku. Pravoslavna teologija čovjeku suprotstavlja Bogočovjeka, nasuprot nihilizmu i smrti stavlja život i uskrsnuće, čovjekovu samoodržanju postavlja samopožrtvovanje, ne po načelu: žrtvuj druge za sebe, nego žrtvuj sebe za druge. Dok je zapadna postala "demonizirana radionica nasilja", dotle je pravoslavna teologija ostala "radionica spasenja". Ona djeluje u duhu načela: sve za Krista - Krista ni za što (121).

Justin Popović u ovakvim kategorijama postavlja teze i odgovara antitezama. Da li su njegove premise ispravne? To pitanje sada isključujem. Sigurno je da je takvim crno-bijelim kontrastom postavio takav temelj na kome je nemoguće graditi ekumenizam. Zato on na više od 70 stranica svoje knjige pod naslovom "ekumenizam" najmanje govori o njemu. Za njega je on apsurd nad apsurdima. U teološkom smislu postavlja sljedeće teze.

*Kristološka teza.* Crkva Isusa Krista je bogočovječansko Tijelo Kristovo, kome je Krist glava. Nema univerzalne Crkve bez organskog communio s Kristom. To je esencijalni odnos. U tom odnosu je riječ o neodvojivom jedinstvu i nepomiješanoj različitosti Krista i Crkve. Njegova je kristologija bitno ekleziološka a ekleziologija bitno kristološka.

*Ekleziološka teza.* Pravoslavna crkva je jednaka i potpuno identična s Crkvom Isusa Krista. Sve druge

"Crkve" su heretičke. Zato su pseudocrkve i imaju pseudokršćane. Samo su u Pravoslavnoj crkvi moguće "tajne" (sakramenti) a izvan nje nema nikakvih tajni. To znači na Zapadu nema Crkve (99). "Na zapadu niti znaju Crkvu, niti znaju put" (102).

*Dogmatska teza o primatu.* Crkve na Zapadu nema zato jer je europski humanizam zaminijenio vjeru u Bogočovjeka vjerom u čovjeka. Europa je kršćanstvo pretvorila u humanizam. Pravoslavna dogma o Crkvi zamijenjena je latinskom herezičnom dogmom o prvenstvu "nepogrešivog čovjeka". Iz ove hereze izrodile su se sve ostale: Filioque, azimen, čistilište, pa onda inkvizicija, indulgencija itd. (makar su ove kontroverzne teme začete mnogo ranije). Papizam i vatikanizam, kao vrhunac humanizma, oduzeo je od Krista sve. Čovjek je postao zamjenikom Krista. Ovom dogmom je definitivno dogmatizirano da je na mjesto Bogočovjeka zasjeo "nepogrešivi čovjek". On je postao najviša vrijednost i najveći kriterij. Ova dogma je odredila sudbinu Europe, koja je već počela kročiti u svoju apokalipsu. U njoj su svi humanizmi došli do svoga ideala i idola: čovjek je proglašen za vrhovno božanstvo, svebožanstvo. Tako je europski humanistički panteon dobio svoga boga Zeusa (116). Dogmom nije samo dogmatiziran papizam, nego i humanizam. To je renesansa ne-znaboštva i mnogoboštva (116). Papa nije samo nešto veći od običnog čovjeka, nego je iznad apostola, otaca i svetih ekumenških koncila (98). Nijedna hereza nije tako radikalno ustala protiv Bogočovjeka i njegove Crkve. To je izdaja Krista, ponovno razapinjanje Krista



(121). Papizam je osušio europskog čovjeka svojim “vampirskim skolasticizmom u filozofiji i ljudožderskim jezuitizmom u etici” (108). On je vrhunac nihilizma. Drugi vatikanski sabor nije ukinuo dogmu o nepogrešivosti čovjeka, te je zato prema njegovoj procjeni on renesansa svih europskih humanizama, “renesansa leševa” (119).

*Antiekumenska teza.* U biti ekumenizam je nemoguć, kao što je nemoguće zajedništvo pravde i zločina, svjetlosti i tame. To je papističko protestantska tvorevina. Zato su papizam, protestantizam i ekumenizam isto (123). Jedini put jest: Pokajanje, pokajanje i pokajanje. Bez pokajanja uzaludno je govoriti o ujedinjenju “crkava”. Nema “dijaloga ljubavi” bez dijaloga istine, a istina je Osoba. Bez pokajanja bi ekumenizam bio moralistički minimalizam i hoministički pacifizam. Stoga takav dijalog nije zapravo onaj pravi dijalog. Skoro da bi se Markove riječi: “Pokajte se i vjerujte evanđelju” (Mk 1,15) mogle izraziti: Pokajte se zapadni kršćani i vjerujte pravoslavlju. Pravoslavni bi se istinski radovali njihovu obraćenju, da “vide da se rasturena čeda Božja saberu u jedno” (125). Dok se to ne zbude, nema govora o inetrcommunio. Bilo bi to najbezobzornije izdajstvo Isua Krista, izdajstvo opće Crkve Kristove, bio bi proturječan pravoslavnoj ekleziologiji, jer izvan prave Crkve nama tajni. Kruh heretika nije Tijelo Kristovo. “Pričešće heretika” bilo bi jednako davanju svetinje psima ili bacanju bisera pred svinje (Mt 7,6). Njihovo “pričešće” sjedinjuje s

đavlom, ono je otrov a ne kruh (poziva se na Teodora Studitu, koji je to rekao u sasvim drugom kontekstu, 128). Zabrane intercommunio potkrjepljuje s tri pravila svetih apostola: 45, 64, 46. Ako bi neki episkop radio protivno, ima se odstraniti i svrgnuti. Zato je izlaz iz svih bezizlaza samo pristup s pokajanjem Pravoslavnoj i Kristovoj crkvi.

*Ekumenska teza iz katoličke perspektive.* Ekumenizam za katolike nije zajedničko ime za pseudokršćane, niti za pseudocrkve zapadne Europe. Katolička teologija u njemu ne gleda sve europske humanizme s papizmom na čelu. Ekumenizam za katolike nije hereza do hereze (123). Katolici gledaju jedinstvo Crkve na temelju neizbrisivog biljega jednog krštenja, koje darovima Duha učlanjuje u jednu i jedinu Kristovu Crkvu. I pravoslavni i katolici krštenjem se pritijelovljuju jednom Kristu, čiji smo jubilej obilježili. Zato se s pravom i ponosom već 2000 godina nazivamo kršćani i braća, kaže Drugi vatikanski koncil.<sup>4</sup> U teološkom smislu “Ekumenizam nije privjesak Crkve, nego njezina bit”.<sup>5</sup> Jedinstvo Crkve u ovom duhu ne leži u zbrajanju osoba, nego u istom ispovijedanju vjere, slavlju sakramenata, zajedništvu hijerarhije.<sup>6</sup> Istinski ekumenizam ne ide za izmjenom pologa vjere, niti za mijenjanjem dogmi, niti za brisanjem bitnih teoloških pojmova, niti za njihovom prilagodbom ukusima vremena, ne teži precrtavanju nekih članaka Credo. Pravo jedinstvo Crkve ne može se ostvariti nekim okrnjenim prihvaćanjem sadržaja objavljene vjere. Kompromis u vjeri nije cilj ekumen-

4 Usp. Drugi vatikanski koncil, *Unitatis redintegratio*, 3.

5 Papa Ivan Pavao II., *Ut unum sint*, 20.

6 Usp. Drugi vatikanski koncil, *Lumen gentium*, 14

skog dijaloga i on bi bio u suprotnosti s Bogom, koji je sama Istina. Nema dijaloga na štetu istine. Radi toga "biti zajedno" koje bi izdalo istinu, suprotno je Božjoj biti.<sup>7</sup> Ovako utemeljeno jedinstvo Crkve jasno kaže da ekumenizam ne stvara neko novo zajedništvo, nego da ekumenizam potpomaže rast postojećeg, utemeljenog na paschalnom misteriju Isusa Krista. Ono bitno trinitarno, kristološko, pneumatološko, eklezijalno, sakramentalno itd. za izgradnju jedne Kristove Crkve u Duhu Svetome nije potpuno razoreno. Drugi vatikanski koncil razlikuje potpuno i nesavršeno jedinstvo.<sup>8</sup> Kardinal Edward Idris Cassidy, koji je od 1990. do 2001. bio pročelnikom tajništva za jedinstvo kršćana, tvrdi da bi "skoro savršeno" zajedništvo trebalo uskoro voditi do punog, savršenog jedinstva.<sup>9</sup> Zajedničko vjerovanje u trojedinog Boga jest stoga najveća obveza da se nastoji oko punog jedinstva rastavljenih Crkava.

*Sažetak.* Zajedno s Benediktom Jeronimovim<sup>10</sup> konstatiram:

- da je u njegovu stilu mnogo toga pamfletskog i teološki jednostranog;
- da grubo odbacuje, pa i vrijeđa, a možda i mrzi sve što je izvan Pravoslavne crkve;
- da je mnogo sadržajno razlikovnih pojmova sveo na istu razinu: nauka, filozofija, soci-

ologija, politika, kultura i religija... ipak su različiti pojmovi;

- da prešućuje neke napore Katoličke Crkve o neprihvatljivosti nekih europskih -izama;
- da dogmatski sadržaj papine nezabludivosti potpuno jednostrano i iskrivljeno tumači;
- da upotrebljava neke za njega nedostojne izraze;
- da usprkos ovakvom anti-ekumeniskom stavu, koji je utjecao a sigurno utječe i danas na mnogobrojne generacije među pravoslavnima, ekumenizam ima budućnost, jer je to Kristova želja da svi budu jedno (Iv 17,21).

Niko Ikić

## Jedinstvo i različitost

Karl HILLENBRAND, Günter KOCH, Josef PRETSCHER (izd.), *Einheit und Vielfalt. Tradition und Innovation in der Kirche*, Echter Verlag, Würzburg 2000., 110 str.

Pod ovim je naslovom objavljen zbornik sa šest radova renomiranih njemačkih dogmatičara, egzegeta i sociologa sa simpozija povodom 20. ordinarijske obljetnice Paul-Wenera Scheelea, biskupa u Würzburgu. Sim-

7 Usp. *Ut unum sint*, 18.

8 Usp. *Unitatis redintegratio*, 3; *Ut unum sint*, 11.

9 Usp. *Glaube in der zweiten Welt* (Zürich) 10 (2001) 17. Tajništvo za promicanje kršćanskog jedinstva utemeljio je papa Ivan XXIII. na Duhove 5. lipnja 1960., što se tumačilo kao službeno stupanje Katoličke Crkve u suvremeni ekumenski pokret.

10 Usp. *Pravoslavna crkva i ekumenizam*, u *Obnovljeni život* 50 (1995) 114-115.